

УДК 373.21

ЛІСОВСЬКА Т. А.

м. Миколаїв

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ІМПРОВІЗАЦІЇ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті подається характеристика середовища, розкриті та обґрунтовані основні компоненти створення музичного середовища для розвитку імпровізації у дітей дошкільного віку. Проаналізовано зміст поняття «імпровізація» та доведено необхідність використання різноманітних видів музичної діяльності у процесі навчання і виховання дошкільників. У статті приділено увагу й особливостям підготовки фахівців до роботи з дошкільниками, які мають різнобічні науково-теоретичні знання з різних галузей наук, володіють інноваційними технологіями навчання і виховання, здатні з перших днів самостійної роботи захопити дитину своєю толерантністю, неординарністю, ерудованістю і професійною компетентністю.

Ключові слова: музичне середовище, імпровізація, музична діяльність, духовний розвиток, особистість, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з основоположних цілей сучасного суспільства є розвиток особистості, що має розвинену духовність, основи якої закладаються ще в дошкільному віці. Сьогодні ми все частіше зустрічаємось з такими поняттями, як духовність, духовна діяльність, духовна культура. Вони здаються усім зрозумілими, та кожен тлумачить ці поняття по-своєму. Ще в кінці минулого століття вважалося, що повнота духовного розвитку особистості достатньо забезпечена тоді, коли змалку будуть закладені основи моральних якостей, освіти, знання основ науки та мистецтва. Важливу роль у духовному становленні особистості відіграє музика.

Мета статті: розкрити змістову сутність понять «музичне середовище», «імпровізація», їх вплив на розвиток особистості дошкільника.

Виклад основного матеріалу. Щодо терміна «середовище», то воно трактується як: 1) сукупність природних або соціальних умов, у яких протікає життєдіяльність якогонебудь організму; 2) група людей, зв'язаних спільністю професії, інтересів [2]. Саме поняття «середовище» відображає залежність та взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток особистості, її взаємодію з оточенням. Це комплекс зовнішніх явищ, які стихійно діють на людину і значною мірою впливають на її розвиток. Різновиди середовища: «соціальне», «культурно-освітнє», «навчально-виховне», «вікового спілкування» тощо.

Яскраво і педагогічно образно описав сутність, різні типи середовища та їх вплив на

формування особистості вихованців Я. Корчак у роботі «Як любити дитину». Він визначив чотири види середовища: «догматичне», «безтурботне споживання», «зовнішнє зовнішнього лоска і кар'єри», «ідейне середовище» [4, с. 78].

Щодо музичного середовища, то його можна вважати тим виховним процесом, у якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості під впливом музики.

Створення відповідного середовища – головний фактор забезпечення підготовки таких спеціалістів, які мають різнобічні науково-теоретичні знання з різних галузей наук, володіють інноваційними технологіями навчання і виховання, здатні з перших днів самостійної роботи захопити дитину своєю толерантністю, неординарністю, ерудованістю, професійною компетентністю. Важливими компонентами музичної компетентності музичного керівника О. Радинова вважає творчі уміння виконавської та словесної інтерпретації музики. Професіоналізм у роботі музичного керівника неможливий без постійної підтримки рівня виконавської майстерності, який визначає ступінь сприйняття дітьми музичного твору, а значить і реалізацію «триади»: композитор-виконавець-слухач.

Сучасному фахівцю дошкільної освіти, як вихователю, так і музичному керівнику, недостатньо лише самому володіти цими якостями, важливо ще вміти їх передавати (навіювати, демонструвати) – як дітям, так і дорослим.

Постійне спілкування з дітьми потребує особливого діалогу між педагогом і вихованцем, а суттю його стане сама музика.

Особливого значення набуває сказане з огляду на розвиток музично-імпровізаторських проявів дітей.

Що ж таке імпровізація взагалі і музична, зокрема? Як відомо, імпровізація – це створення чогось нового. У словниках імпровізація визначається як «словесний або музичний твір, створений під час виконання, без попередньої підготовки» [5]. За широкої розповсюженості і давності своєї історії імпровізація і сьогодні залишається одним із найменш вивчених явищ. Чудовими імпровізаторами були В. Сухомлинський, С. Шацький. У якій би галузі вона не проявлялась – це завжди відхід від шаблону. Не випадково психологи, наприклад, Б. Рудін, розглядають імпровізацію як першотворчість. Але, пов'язуючи це з дошкільниками, ми можемо говорити про нове для конкретної дитини, самостійне якраз для неї, як це нове узгоджується з індивідуальним досвідом дитини на музичних заняттях, де тісно взаємопов'язані почуття і думки, досягається єдність творчих прагнень вихователя і вихованця. Свобода в судженнях, творча активність та ініціатива дітей, а також задоволення від занять з'являються саме завдяки музиці. Розвиток творчої особистості дитини – мета музичного виховання в дошкільному навчальному закладі. Традиційно в якості одного з важливих пізнавальних процесів старшого дошкільника необхідно розглянути уяву. Уява – одна з універсальних творчих здібностей, а поняття «творче» визначає для дитини акцент новизни і оригінальності створюваних уявою образів. Творчість – діяльність, яка породжує дещо нове, що ніколи до цього не існувало. Імпровізаторські здібності дитини виявляються в різних видах музичної діяльності. Тому знаючи особистісні характеристики кожного дошкільника, музичний керівник вишукує можливості індивідуально-диференційованого підходу до нього в умовах колективного (групового) навчання. Природа щедро нагородила особистість, дала їй все для того, щоб бачити, відчувати і сприймати. Формування стійкого інтересу до музики – важлива передумова розвитку імпровізаторських здібностей.

Музика – це рух звуків різних по висоті, тембру, динаміці, тривалості, певним чином організованих в музичних ладах (мажорному,

мінорному), що мають певну емоційну забарвленість, виразні можливості. Щоб глибше сприйняти музичний зміст, особистість повинна мати здатність диференціювати рухомі звуки слухом, розрізнати і сприймати виразність ритму.

Можливості дітей в оцінці музики досліджували Н. Ветлугіна, А. Шелепенко, Н. Чичеріна, Л. Комісарова. Ними було з'ясовано, що деякі знання про музику допомагають дітям усвідомити засоби музичної виразності, відчувати загальний характер твору, поглиблюють сприйняття, сприяють мотивованій оцінці. Музичне середовище різноманітними засобами впливу формує індивідуальний досвід дитини, який вона проявляє у різних видах діяльності.

Психологія розглядає середовище як результат і процес творчого саморозвитку особистості, педагогіка додає розуміння середовища як показника професіоналізму педагога, котрий створює і організовує його. Автори концепції створення розвиваючого середовища в системі дошкільної освіти (В. Петровський, Л. Кларіна, Л. Стрелкова та ін.) визначають умови організації художньо-естетичного середовища, які (при певній модифікації) можуть бути використані в організації музичного середовища на інших навчальних рівнях. Музичне середовище вивчається як поле соціальної культурної діяльності, спосіб життя, сфера передачі і закріплення соціального досвіду, культури і субкультури, як музична творчість як сфера культури. Музичне середовище включає в себе сукупність музичних цінностей, видів музичної діяльності, особистісних елементів, з котрими взаємодіє дитина. Особливо через середовище, на думку В. Слободчікова, виховання як процес культурного відновлення і наступності здійснює адаптацію особистості до життєвих обставин.

Для оволодіння музичною термінологією, осмислення виразності музичної мови, накопиченням досвіду сприйняття музичних творів дитина повинна знаходитись в розвиваючому музичному середовищі, поетапний розвиток ціннісного відношення дітей до музики передбачає багаторазово повторюваний процес «привласнення» дітьми кращих зразків музичної культури, є насиченням життєдіяль-

ності музичними враженнями, розширенням і збагаченням інтонаційного досвіду сприйняття музичної класики.

Вплив музичного середовища на розвиток імпровізації у дітей дошкільного віку здійснюється через всі види музичної діяльності: слухання, співи, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах. Повноцінне сприйняття є необхідною передумовою виховання у дітей любові та зацікавленості в музиці, формування у них музичного смаку.

Музичне сприйняття – складний чуттєвий поетичний процес, наповнений глибокими переживаннями, в ньому переплітаються сенсорні відчуття музичних звуків і краса співзвучності, попередній досвід і живі асоціації з тим, що відбувається в даний момент, спостереження за розвитком музичних образів і відповідні реакції на них.

Розвиток музичного сприйняття вивчали С. Беляєва, Н. Ветлугіна, М. Вікат, І. Держинська, М. Нільсон, О. Радинова, С. Шоломович. Виявлено, що у дитини дошкільного віку при сприйнятті музики переважають емоції, які зовнішньо виражені яскравіше, ніж у дорослих. Зовнішні прояви дітей тісно переплітаються з їх внутрішніми переживаннями. Існують дані досліджень, проведених у 30-ті роки ХХ ст., які свідчать, що дошкільники вважають за краще веселу та маршову музику. На цій основі дійшли висновку про деяку емоційну однобічність дітей. Ці дані в подальшому не підтвердились. Науковці рекомендують використовувати різноманітну за емоційним змістом музику, володіти художніми цінностями, знайомити дітей з творами різних епох і стилів. Тільки в цьому можуть бути закладені основи музичної культури.

Дані вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчать про те, що з усіх видів художньої діяльності в дошкільному закладі найбільше приваблює дітей музична. Діти з задоволенням співають, грають, рухаються під музику. Ученими виявлені засоби педагогічної дії, які сприяють формуванню інтересу дітей до музики в різнобічній музично-імпровізаторській діяльності. Власний спів, ритмічні рухи під музику, акомпанемент самих дітей на простих музичних інструментах викликає у них радість, хороший настрій, створює життєрадісну атмосферу, таку необ-

хідну для розвитку саме імпровізаторських здібностей.

Важливість музично-дидактичних ігор в тому, що вони допомагають ознайомити в доступній формі з такими складними поняттями в музиці, як музичний жанр, форма музичного твору, а також з окремими засобами музичної виразності і основними властивостями музичного звуку.

Музично-дидактична гра повинна включати розвиток ігрових дій. Наприклад, Н. Ветлугіна поділяє ігри для розвитку музично-сенсорних здібностей на настільні, рухливі, хороводні. Саме в дитячих хороводних іграх засвоюються найпростіші форми сценічної діяльності, які є одним з синтетичних засобів формування всебічного творчого потенціалу особистості. Ознайомлення з різними жанрами фольклору, сприяє проникненню особистості в духовну (моральну, естетичну) сутність народної обрядовості, у якій кожний персонаж, кожна пісня, гра, дійство мають символічне значення та багатомірний зміст. Національна сутність фольклору сприймається як в процесі ознайомлення дітей з українськими музичними творами, іграми, танцями, піснями, традиціями і звичаями, так і шляхом опанування елементів музичної мови і використання ігрової та рухової активності, танцювальної пластики, музично – ритмічних умінь та навичок, виховання культури слухання і виразності музично – ігрового та танцювального виконавства, здатності до музично – рухової та сценічної імпровізації.

Е. Костіною розроблені настільні музично-дидактичні ігри для розвитку музично-сенсорних здібностей. Л. Комісарова виділяє три групи музично-дидактичних посібників для розвитку музичного сприйняття: для визначення характеру музики, елементів зображувальності і музичної виразності. Аналогічно можна дібрати музично-дидактичні ігри для оволодіння дітьми різними видами музичної діяльності (співами, музично-ритмічними рухами, грою на дитячих музичних інструментах). У своїх останніх працях з теорії сенсорного виховання О. Усова називає дидактичні ігри провідними дидактичними засобами. Вони відкривають перед дитиною шлях застосування отриманих знань в життєвій практиці.

Музично-дидактичні ігри для дошкільників повинні бути простими і доступними, цікавими і привабливими. Тільки тоді вони стають своєрідним збудником бажань у дітей співати, слухати, грати і танцювати [3]. Незаперечний факт, що саме фахівець дошкільної освіти може вплинути на творчий розвиток і становлення особистості дошкільника, його інтереси, цінності, ідеали. Власне імпровізуванням стануть мелодії, придумані дітьми до різних образів з використанням різноманітних штрихів: темпу мелодії, сили звуку, тембру музичного інструмента тощо. Уявлуваніми можуть бути явища природи, тварини, люди. Музична імпровізація може бути найрізноманітніша. Якщо таку роботу проводити систематично, залучаючи дітей до творчості й співтворчості, можна досягнути досить високих результатів. Майбутні вихователі та музичні керівники мають бачити мету музичного розвитку дитини, в основі якої – виховна функція музики. Термін «виховна функція музики» відображає не тільки процесуально-виховний вплив на дитину, але й припускає певний духовно-практичний результат цього впливу у структурі особистості. В цьому контексті вважається необхідним усвідомлення майбутніми фахівцями дошкільної освіти мо-

жливостей музичного мистецтва й імпровізації у розвитку дитини та власної ролі у прилученні до неї дошкільників.

Висновки. Таким чином музичне виховання визначається як процес цілеспрямованого впливу музики на особистість, у зв'язку з чим у дошкільників формується почуття і смак, любов до музики, вміння імпровізувати, слухати і насолоджуватися.

Отже, музичне середовище виступає як один із напрямків або видів виховання в цілому, один із аспектів цілісної системи музичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. — М.: МГУ, 1990. — 367 с.
2. Івченко А. Тлумачний словник української мови / А. Івченко. — Х.: Фоліо, 2006. — 540 с.
3. Кононова Н. Г. Музыкально-дидактические игры для дошкольников / Н. Г. Кононова. — М.: 1982. — 360 с.
4. Корчак Я. Как любить ребенка / Я. Корчак. — Екатеринбург: У-Фактория, 2003. — 352 с.
5. Словарь иностранных слов. — 16-е изд., испр. — М.: Рус. яз., 1988. — 624 с.
6. Тарасова К. В. Формирование восприятия музыкального ритма у детей дошкольного возраста. — Автореф. дис. ... канд. пед. Наук: 13.00.01 — теория и история педагогики / К. В. Тарасова. — Москва, 1974. — 18 с.
7. Усова А. П. Обучение в детском саду. — 2-е изд. / А. П. Усова. — М.: Просвещение, 1970. — 207 с.

LISOVSKA T. A.
Mykolaiv

INFLUENCE OF MUSICAL ENVIRONMENT FOR DEVELOPMENT IMPROVISATIONS IN PRESCHOOL CHILDREN

The article submitted Environmental disclosed and substantiated the main components of the musical environment for the development of improvisation in preschool children. A content analysis of the concept of «improvisation» and proved the need for different kinds of musical activity in the process of training and education of preschool children. The article received attention and features of the training of specialists to work with preschool children who have diverse scientific and theoretical knowledge of the various fields of science, with innovative technology training and education, are able to since the early days of independent work to captivate a child for its tolerance, eccentricity, erudition and professional competence.

Keywords: music environment, improvisation, music activities, spiritual development, personality children preschool age.

ЛИСОВСКАЯ Т. А.
г. Николаев

ВЛИЯНИЕ МУЗЫКАЛЬНОЙ СРЕДЫ НА РАЗВИТИЕ ИМПРОВИЗАЦИИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье дается характеристика среды, раскрыты и обоснованы основные компоненты создания музыкальной среды для развития импровизации у детей дошкольного возраста. Проанализировано содержание понятия «импровизация» и доказана необходимость использования различных видов музыкальной деятельности в процессе обучения и воспитания дошкольников. В статье уделено внимание и особенностям подготовки специалистов к работе с дошкольниками, которые имеют разносторонние научно-теоретические знания из различных областей наук, обладают инновационными технологиями обучения и воспитания, способны с первых дней самостоятельной работы увлечь ребенка своей толерантностью, неординарностью, эрудицией и профессиональной компетентностью.

Ключевые слова: музыкальная среда, импровизация, музыкальная деятельность, духовное развитие, личность, дети дошкольного возраста.

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2014